

Onderstaande studie is grotendeels in de zomer van 2005 gemaakt. Het is mogelijk om deze tegen betaling van 10 euro (exclusief verzendkosten) ingebonden te verkrijgen. Daarbij zijn ook meerdere illustraties van de kerk, van predikanten en de bronnen toegevoegd.

Mede dankzij inzet van “buitenlandse” voorgangers

Gereformeerd kerkleven van Onstwedde langzaam ontwaakt

door Frans Verkade

Ter inleiding

Wie maar enigszins bekend is met de staalkaart van kerkelijk Noord-Nederland veert op wanneer de naam Onstwedde valt. Immers aldaar is reeds geruime tijd een hervormde gemeente aanwezig die zich grotendeels verwant voelt met de Gereformeerde Bond. De eerste vacature sedert de oprichting van deze vereniging is aangegrepen om de koers ervan te volgen. Voor velen betekent deze ligging voor eerst een rij van verboden met betrekking tot gezangen in de eredienst en de inzet van vrouwen daarbij. Anderen vinden juist hier een meer bevindelijke Schriftexegese en persoonlijke verkondiging naar de driedeling van de Heidelberger Catechismus: ellende, verlossing en dankbaarheid. In meer noordelijke gemeenten kreeg het gedachtegoed van de Bond voet aan de grond, echter vaak blijkt de vormgeving op de langere duur niet houdbaar of valt men juist van tijd tot tijd rechts buiten de Bondsboot. Daarom komt de vraag boven hoe het zover is gekomen. In het antwoord moet de nadruk vallen op het niet na te speuren werk sinds de Pinksterdag van de Geest. Meteen worden mensen ingeschakeld. Ongetwijfeld is het de predikant die een groot stempel op de gemeente drukt. In dit overzicht wordt voor een deel (met name sedert de tweede helft van de achttiende eeuw) antwoord gegeven op de vraag: wie het in Onstwedde zijn geweest. Kerkenraadsnotulen kunnen mogelijkwijs meer licht geven over de voorgaande periode. Ter wille van de leesbaarheid is niet op elk moment de bron vermeld, maar wordt aan het slot verantwoording gedaan.

Pastoor Mensingius

Pastoor J. Mensingius uit Onstwedde schrijft in 1596 geschiedenis. Eerst dan vindt de overstap naar de reformatorische kerk plaats. Hij neemt daarbij de gemeente in z'n kielzog mee. Blijkbaar wordt hij van hogerhand geaccepteerd al had hij feitelijk veel eerder deze stap moeten maken. Het bleek nog lange tijd niet gemakkelijk om oude gewoonten en gedachten te vervangen.

Zoals in veel gemeenten is het vinden van een opvolger na zijn overlijden 17 mei 1606 geen gemakkelijke klus. Naar het oordeel van de provinciale synode wordt hieraan ook onvoldoende gewerkt. De gemeente wordt evenals de buurgemeente Vlagtwedde daarom aangespoord hiermee haast te maken. Het zal dan nog zes jaar duren alvorens J. Havenberg aantreedt. Vermoedelijk is Onstwedde z'n eerste gemeente in Nederland geweest. Hij heeft deze zo'n drie jaar gediend en krijgt het vervolgens in Sauwerd aan de stok met de provinciale synode vanwege "onordentlijk levent".

Vervolgens ontstaat er enige onduidelijkheid over het verblijf van de familie Fabricius. Over het verblijf van ene Matthias Fabricius in de periode van 1615 tot 1619 is eenduidigheid. In laatstgenoemd jaar hebben veel predikanten vanwege Remonstrantse gevoelens het veld moeten ruim. Echter het feit dat vervolgens een zoon aantreedt, maakt het niet aannemelijk dat dit hier het geval is geweest. Vervolgens wordt over ene Johannes gesproken. Op de lijst in de consistorie wordt het vermoeden uitgesproken dat hij in 1619 is aangetreden en reeds het volgende jaar naar Oostwold (Old.) vertrekt. Dat lijkt niet waarschijnlijk daar er in de periode van 1619 tot 1628 in die gemeente ene Wesselus Dorgelo de pastorie bewoonde. Acta en andere bronnen geven aan dat eerst in 1628 ene Johannes Fabricius te Oostwold aantreedt. Dan wordt zijn

werkperiode te Onstwedde op de periode van 1619 tot 1628 aangegeven. Echter ook de synodale acta geven aanleiding tot het vermoeden dat hier twee heren onder deze naam hebben gearbeid. De eerste slechts een jaar. Dat zou ook overeenkomen met de lijst in consistorie. Er zou dan weer een naamgenoot zijn aangetreden die in genoemd jaar naar Oostwold is vertrokken. Ik hoop er binnenkort bij nalezing van de provinciale acta meer duidelijkheid over te verkrijgen.

De pogingen om een opvolger te vinden verlopen opnieuw moeizaam. In 1631 is het ene L. Hoisingh die een gooi naar het predikantschap doet. Hij is eerder in Eelde afgezet. Eerst in 1633 doet J.H. Francq intrede. Van zijn verblijf is bekend dat hij Lutherse Psalmen laat zingen en dat hij klaagt over de inkomsten. Mogelijk eveneens een reden waardoor vacatures zo lang duren. Hij zou er tot eind april 1669 hebben gearbeid. Het is niet zijn vermoedelijke zoon Henricus, inmiddels dominee te Roswinkel, die hem opvolgt maar het wordt een andere predikantszoon, namelijk Michaël Borgesius, die op 32-jarige leeftijd als kandidaat aantreedt. Z'n broer Antonius heeft zich als eerste van een heel geslacht enkele jaren eerder aan Bellingwolde verbonden.

Geslacht Molanus

Reeds twee jaar later zal hij plaats maken voor het Groninger predikantengeslacht Molanus, dat bijna een eeuw de herdersstaf van vader op zoon overdraagt. Van deze familie dienden Adolphus, Johannes en diens zoon Hermannus geruime tijd de gemeente Sellingen.

De broer van deze Hermannus, ene Everwinus, doet op 26 januari 1673 als eerste vertegenwoordiger van dit geslacht in Onstwedde z'n intrede. Na zijn overlijden op 2 september 1711 verschijnt reeds op 14 februari van het volgende jaar z'n zoon Ernestus als opvolger op de preekstoel. Hij weet de nodige stemmen los te maken. Eerst al wordt een aanklacht tegen hem ingediend vanwege overspel met ene Talle Maarsingh. Hij is met haar getrouwd. Maar hierbij blijft het niet. De Onstwedder dominee moet zich op 26 november 1727 voor de classis Winschoten verantwoorden voor beschuldigingen van "dronkenschap, twist en slaagsugt". Bovendien schiet hij tekort in z'n catechisaties. Hij wordt geruime tijd geschorst.

Op zondag 17 oktober 1728 zullen wellicht meer mensen dan gewoonlijk in de kerk hebben plaatsgenomen. Reden is de boetepreek, die de voorganger is opgelegd. Wat zal er worden gezegd? Molanus preekt over Psalm 32: 5. Hij zal wel een moeilijk karakter hebben gehad want korte tijd later krijgt hij het aan de stok met collega Nicolaas Schmaal uit Wedde. Die voelt zich zodanig beledigd dat wederom de classis de kwestie moet oplossen. De Onstwedder predikant wordt "seer ernstig tot voorsigtigheid en vreedelievendheid" gemaand. Hij overlijdt niet eens zoveel later, op 25 oktober 1734. Trouwens ook al op een bijzondere wijze. Het is tijdens een rit op een wagen aan de gevolgen van een "overval". Hij wordt nog wel het dichtstbijzijnde huis binnengebracht maar sterft daar meteen.

Tot z'n emeritaat op de Hervormingsdag van 1768 neemt Everwinus' kleinzoon Harbertus vervolgens de honneurs waar. Ook hij treedt als kandidaat aan. Reeds op 21-jarige leeftijd neemt hij in het voorjaar van 1735 het beroep aan. De bevestiging zal eerst op 24 april 1736 geschieden. Opvallend is zijn standpunt inzake de strijd van die tijd rond Wilhelmus Schortinghuis uit Midwolda. In theologisch Nederland wordt heftig discussieerd over diens piëtistische opvattingen. Vooral in en rond Winschoten en in de omgeving van Steenwijk vindt deze dominee van de vijf nieten aanhangers. Ook van de eerder genoemde predikant Schmaal. Echter de jonge Molanus verklaart zich op de classis een tegenstander van deze richting.

Dat zal niet de enige reden zijn geweest, maar wellicht wel een rol hebben gespeeld bij het feit dat de Onstwedder dominee door geen enkele gemeente wordt benaderd met een beroepingsbrief. Z'n naam komt zelfs niet voor op de nominaties die vaak vooraf met zes of meer kandidaten worden gemaakt. Gedurende z'n lange verblijf wordt hij slechts één keer vanuit de classis naar de provinciale synode afgevaardigd. Ook dat wijst er op dat hij in deze omgeving een wat eenzaam bestaan doormaakt. Tot twee keer toe valt hem het voorrecht ten deel een collega in de dienst te mogen bevestigen. In 1755 gaat het om H.W. Schmaal in Vlagtwedde en vijf jaar later om kandidaat Th. Schmaal in Wedde. De daarbij gebruikte Bijbelteksten (resp. 1 Samuël 2: 18 en 2 Corinthe 5: 16a) wijzen er ook op dat hij zich niet verwant voelt met de vele bevindelijke predikanten, die in die dagen het Groningerland dienen.

Frisse wind van buitenaf

Daar de familie Molanus geen opvolger doet aantreden en mogelijkwerwijs de roep naar een andere predikantsnaam in Onstwedde groot is geworden, krijgen we zicht op de namen van een negental kandidaten die voor de vooraanstaande betrekking alhier in aanmerking komen. De stemgerechtigde leden

zijn hiervoor op 7 december 1768 bijeen. Het lijkt erop dat zij het roer willen omgooien. De nummers drie, vier en vijf van de lijst zijn afkomstig uit het aangrenzende Oost-Friesland. Een omgeving die gaandeweg bekend is geworden als een kweekvijver van predikanten die de gedachten van eerdergenoemde Schortinghuis zijn toegedaan. De overigen komen op één na uit Groningen.

Het is de Sellinger predikant Jacobus van der Werf die de lijst aanvoert. Het moet een begaafd prediker zijn geweest. In korte tijd weet hij meerdere kerkenraden op zijn spoor te krijgen. Hij bedankt voor Diever, wijst een verzoek uit Engelbert van de hand en vertrekt naar het Oostfriesse Greetiel. Veelzeggend begint hij er met Paulus' belijdenis: Mij, den allerminste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder de heidenen door het Evangelie te verkondigen den onnaspeurlijken rijkdom van Christus (Efeze 3: 8). Niet alleen de eerst genomineerde kent deze inslag. Ook de uit Vlagtwedde afkomstige nummer twee, Helmerus Heres, die net drie maanden eerder z'n intrede in Oosterhesselen heeft gedaan, is daar met Paulus' indringende oproep uit 2 Corinthe 5: 20 begonnen: "Zo zijn wij dan gezanten van Christus wege, alsof God door ons bade: wij bidden van Christus' wege: Laat u met God verzoenen".

Of de Onstwedders het geweten hebben dat ze bij Van der Werf en Heres niet te veel kans maken, blijft wellicht onbekend. Pogingen om een Oostfries prediker over te halen, worden deze ronde ook gestaakt. De schijnwerpers vallen dan op nummer zes van de nominatie. Het is de 34-jarige geboren Groninger Hermannus Beekhuis, die net een plaats eerder staat dan Gerhardus Oomkens uit Engelbert. Later over hem meer. Nu eerst terug naar Beekhuis. Hij moet in deze omgeving geen onbekende zijn geweest daar hij zeven jaren eerder z'n bruid, Aleida Heres, uit Vlagtwedde heeft weggehaald. Na de start in z'n eerste gemeente Noordlaren moet het voor hem aantrekkelijk zijn om met vrouw en inmiddels drie zonen in Westerwolde terug te keren. Derhalve roepen de stemgerechtigden hem voor een overkomst. Hij geeft gehoor.

Predikantencreche

De bevestiging wordt op 12 juni 1769 verricht door ds. N. Stuivinga van Bellingwolde (tot 1765 te Sellingen). Deze preekt over: "De Heere zal u lieden wel brood der benaauwdheid geven, enz." (Jesaja 30: 20 en 21). Ds. E. Tammen van Vriescheloo geeft "de hand van broederschap met uitgeboezemde zegenwensch". Beekhuis roept de gemeente op tot gebed "opdat hem het woord gegeven worde". Een veelvuldig gebruikte intredetekst die in Efeze 6: 19 is te vinden.

De pastorie verandert meteen in een crèche van dominees. Immers de drie jongens van respectievelijk 5, 2 en 0 jaar gaan later allen in vaders voetsporen. De enige dochter Aaltyn, die op 26 mei 1773 in Onstwedde wordt geboren, zoekt later een predikant als echtgenoot. Het is de remonstrantse Jan Zanting. Ook hun vijfde zoon die eerst in de volgende gemeente Emden wordt geboren, doet later weer vanaf de preekstoel van Noordlaren van zich horen. Blijkens de vermeldingen in een woord tot zijn nagedachtenis is Herman Beekhuis enorm geleerd geweest, in het bezit van een "onderzoeklievende" geest, met z'n tijd meegaande. Nauwelijks drie jaar aan de slag in Onstwedde meldt de kerkenraad uit het Oostfriesse Viskwart zich bij deze predikant. Met een beroepingsbrief wel te verstaan. Als Beekhuis deze afzegt, komen ze zelfs een tweede keer terug. Ook de kerkenraad van Vries krijgt een bedankje. Dankzij aanhoudende roepstemmen uit z'n huidige gemeente, zo wordt fijntjes in een verslag medegedeeld. Men wil hem nog niet missen. Maar als hij in 1774 wordt gevraagd de zevende predikantsplaats van het Oostfriesse Emden te gaan bezetten, neemt hij de roep aan. Reeds na vijf jaren, op 2 oktober 1774, trekt hij nog oostelijker. Op deze datum neemt hij afscheid met Handelingen 20 vers 32. Opmerkelijk is het dat de stad die voor de kerk van Nederland na de Reformatie zo'n grote rol heeft betekend niet z'n eindstation wordt. Na een bedankje voor Appingedam verruult Beekhuis deze in december 1777 voor het even over de grens gelegen Bunde en overlijdt aldaar op 29 januari 1808. Als pennenvrucht zij verwezen naar zijn boek "Overeenstemming van het geschiedverhaal der Evangelisten, betrekkelijk het lijden en de opstanding van Jezus Christus".

Oostfriesse predikanten

Of Beekhuis zich nog met z'n opvolging heeft beziggehouden, is de vraag. Het ligt wel voor de hand. In ieder geval worden de ogen van de Onstwedders steeds meer in de richting van een meer bevindelijk prediker uit het buurland getrokken. De taal is geen barrière. Immers in Ost-Friesland wordt eveneens het Nederlands als voertaal gebruikt. De band met de kerken is zo groot dat het kerkelijk nieuws vandaar ook in de Boekzaal wordt geplaatst. Er lagen nauwe contacten met predikanten uit de tijd van ds. Sicco Tjaden en de genoemde Schortinghuis. De "buitenlanders" blijken in trek als twintig dagen na het afscheid de collatoren en stemgerechtigde leden bijeenkomen om een lijst met gegadigden samen te stellen. Het

negental van kandidaten begint deze keer met twee van de drie Oostfriese dominees, die ook op de vorige nominatie voorkwamen. Roskot heeft zojuist z'n intrede in een nieuwe gemeente gedaan. Hij valt af. Brummer uit Uphuisen (slechts enkele kilometers noordoostelijk van Emden verwijderd) prijkt nu bovenaan. Als tweede wederom ene Petrus Luppen Polman uit Eskelum. De vorige rit was de kans gering. Hij moest toen immers nog afscheid nemen van z'n eerste gemeente, het Oostfriese Loppersum. Voor ons een bijzonderheid maar bij de oosterburen was het gewoon dat de predikant eerst in een nieuwe gemeente intrede preekt alvorens bij de vorige de afscheidsdienst wordt gehouden. In de eerste maand al een beroep naar Onstwedde zou wellicht geen enkele kans van slagen scoren.

Vervolgens geeft de lijst met mogelijke opvolgers ook Nederlandse predikanten aan. Wederom vijf uit Groningen (vooral uit de omgeving van Delfzijl) en één uit Drenthe. Uitgerekend uit Vries, waarheen Beekhuis eerder geroepen was. De keuze valt eerst op de 42-jarige Polman. Een ieder stemt ermee in. Echter hij bedankt, zelfs voor vier beroepen en gaat korte tijd later naar Nuttermoer. Waarschijnlijk is dit de eerste kennismaking met een bedankje geweest.

Niet getreurd, korte tijd later, om precies te zijn op 2 mei 1775, wordt een nieuwe lijst samengesteld. Deze keer met acht namen. Op de naam van de reeds in 1776 overleden Enno Rijpma na zijn het allemaal andere kandidaten. Twee Oostfriese predikanten, drie uit Groningen, de dominee uit het Drentse Wapserveen, alwaar de Nijkerker beweging z'n sporen heeft getrokken, en voor de veiligheid ook alvast twee kandidaten. Dat is, zoals veel vaker, de uitwijkmogelijkheid wanneer men meer zekerheid wenst. Overigens wel opmerkelijk dat het deze kandidaten zijn. De eerste, Johannes Ernestus Winter, is een bewonderaar van de Verlichtingsideeën van professor F.A. van der Marck. In een beschrijving van de geschiedenis van de gemeente Zuidhorn voert de auteur dr. C.A. Tukker deze predikant, die gedurende zijn loopbaan in Sellingen (vanaf 1775) en Zuidhorn (1778) werkzaam was, op als een representant van de moderne richting. In de classis Middelstum is hem door meer bevindelijke predikanten nog opgegeven om voor het eerst over de mooie tekst in Lukas 19: 10 te preken. Echter z'n intrede in Sellingen kiest hij zelf voor een andere invalshoek: Psalm 19: 15.

Jong overleden

De nummer één wordt unaniem gekozen. Het is Nicolaus Petrus Ross uit Weenigermoer. Geboren op 10 februari 1748 in Lehr, voltooide hij de studie op 13 januari 1768 te Lingen. Vervolgens hebben de gemeenten Irhove, Oldendorp en sinds februari 1772 het buurdorp even ten noorden van Weener van zijn gaven geprofiteerd.

Wederom wordt de bevestiging verricht door ds. Stuivinga uit Bellingwolde. Hij heeft daarvoor Ezechiël 3: 17 uitgekozen: "Menschenkind ik hebbe u tot eenen Wachter gesteld, enz". Tijdens de intrede op die 24-ste september laat de nieuwe predikant met Genesis 12: 1: "De Heere nu hadde tot Abraham gezeit, enz." horen dat het voor hem niet minder als roeping heeft geklonken om z'n bekende omgeving op te zeggen en in de vreemde een gemeente te gaan dienen. Merkwaardig genoeg reist hij ook enkele dagen later weer terug naar z'n vorige gemeente om daar de volgende zondag afscheid te nemen met het eerder genoemde gedeelte van Paulus over de drie jaren in Efeze (zie Handelingen 20:31-32). Zo lang zal zijn dienst alhier niet duren daar de predikant op 2 maart 1777, kort na z'n 29-ste verjaardag, "aan een uitteerende ziekte" sterft. Z'n lichaam wordt vijf dagen later in de kerk begraven.

Ondertussen heeft deze schoonzoon van ds. Philippus Wasmuth de harten van de mensen aan zich weten te binden. Hij heeft nooit enige moeite gespaard om oud en jong te onderwijzen, aldus het verslag dat vervolgens in de kerkelijke pers verschijnt. Van de vijf kinderen zijn hem reeds twee voorgegaan. Ds. Petrus Mees uit Oude-Pekela houdt in de lijkpredikatie voor dat men in geen ding bezorgd dient te wezen (Filippenzen 4: 6). Mevrouw Ross trouwt tien maanden later met de schoolmeester alhier, Jan Pieters Stantini.

Binnen vier maanden zijn de collatoren en stemgerechtigden wederom bijeen om een lijst met geschikte kandidaten vast te stellen. Wie het achttal aanschouwt, valt het meteen op dat kandidaten maar liefst de helft van het aantal innemen. Wederom worden de ogen gericht op Henricus Adolphus Heydegers. Deze 42-jarige predikant staat inmiddels bijna elf jaar in z'n eerste gemeente Wetsinge-Sauwerd. Overigens zou hij reeds twee jaar later overlijden. Korte tijd daarna zou ook de nummer twee, Wilhelmus Costerus uit Sleen, de weg van alle vlees volgen. Hij laat dan na "altoos gezocht te hebben de leer van de gereformeerde christelijke godsdienst zuiver te preken". "En door de genade Gods hoop ik als een arm vloek- en doemwaardig zondaar, mij grondende eenig en alleen op de Borg- en Zoen-gerechtigheid van den

Verbonds-Middelaar Jezus Christus uit de tijd in de eeuwigheid in te gaan”. Eerst de vierde is ditmaal de enige predikant uit Oost-Friesland.

Oog voor Lingen

Vervolgens dus allemaal kandidaten die de lijst volmaken. Drie hebben de studie voltooid aan de Groninger academie. Daar begint ondertussen al iets van een andere wind te waaien. Dat is sowieso aan het daglicht gekomen bij nummer zes van de nominatie, Everhardus Stratingh. Evenals genoemde Winter een bewonderaar van Van der Marck. Wederom worden de ogen gevestigd op een student uit Lingen. Aan die academie zijn als hoogleraren de broeders Samuël en Jacobus Henricus Meiling verbonden. Eerstgenoemde is in 1752 uit Diepenheim hierheen vertrokken en de andere in 1757 uit Markelo. Ze staan erom bekend dat ze degelijke rechtzinnige predikanten afleveren. Zo ook in 1775 een zoon van Samuël, te weten Johannes Albertus Zeno Meiling. De 23-jarige komt als eerste kandidaat voor op de Onstwedder nominatie. Deze telg uit een domineesfamilie tot in tenminste vier geslachten met drie keer zoveel verkondigers wordt met een grote meerderheid gekozen. Het verslag laat overigens zien dat deze en gene van de genomineerden hebben laten weten niet in aanmerking te willen komen.

De meesten van de Meilings brengen hun tijd door in Twente. Mogelijk zijn ze familie van de broers Henricus en Johannes Meiling die rond 1619 vanwege Remonstrantse gevoelens het veld moesten ruimen. De nieuwe generatie blijkt uit heel ander hout te zijn gesneden. Een enkeling promoveert vervolgens naar de net over de grens gelegen academie van Lingen. Opa Zeno in 1729 van Goor tot 1747, vader Samuël in 1752 uit Diepenheim tot 1785, oom Jacobus Henricus in 1757 uit Markelo tot 1786 en neef Samuël Ferdinand in 1787 uit het Overijsselse Hengelo. Waarschijnlijk is de afstand voor hen te groot geweest om op 17 mei 1778 getuige te zijn van de bevestigings- en intrededienst van de jonge Meiling. Overigens voor het zover is, wordt de beroepene op de classisvergadering van 16 september 1777 te Wedde toegelaten tot het zogeheten peremptoir examen. Hij is in het bezit van “een zeer loflijk” getuigenschrift. Zijn theologische kennis moet worden verantwoord aan een commissie, bestaande uit de predikanten van Vriescheloo, Nieuwolda en Wildervank. Voor hen en twee deputaten van de Groninger synode preekt hij op 14 april van het volgende jaar over Johannes 6 vers 40. Dit maar liefst 71-verzen tellende hoofdstuk wordt de grondslag van zijn examen in het Grieks, terwijl voor de toetsing van het Hebreeuws Psalm 15 wordt opgegeven.

Enorme kundigheid

Ondanks de ziekte die hij nog doormaakt, weet hij z’n examinatoren te overtuigen met een enorme kundigheid van het preken, bedrevenheid in genoemde talen en “doorkneedheid” in de Godgeleerdheid. Niets staat de bevestiging op eerder genoemde datum nog in de weg. Daarvoor treedt de later zo in opspraak geraakte Theodorus Schmaal uit Wedde aan. Hij zet in met de nogal cryptische tekst uit Spreuken 9: 1 “De opperste Wijsheid heeft Haar huis gebouwt, Zij heeft Haar zeven pilaren gehouwen.” Meiling daarentegen komt meteen met een duidelijke verklaring over zijn boodschap. “Doch wij prediken Christus den Gekruisigde, den Joden wel een ergernis, en den Grieken een dwaasheid.” (1 Corinthe 1: 23) Voor de zogeheten handoplegging is de predikant van Vlagtwedde aanwezig, ene Everhardus Mennes.

Het aantal vermeldingen van Meiling in de Boekzaal blijft vervolgens zeer beperkt. Hij komt met vijf andere rechtzinnige predikanten voor op het zestal te Noordlaren. Slechts een enkele keer doet hij mee aan een handoplegging. Ook bij zijn broer Arnold Jacob Ferdinand die in het veel verderop gelegen Freeren wordt bevestigd. Eenmaal valt hem de eer te beurt om namens de classis afgevaardigd te worden naar de Groninger synode. Daardoor wordt hij zelfs in 1783 als “correspondent” afgevaardigd naar de Noordhollandse synode te Haarlem. Voorts raakt hij betrokken bij een examen van Jacobus Goedhard Borgesius, heel ver weg nog een familielid van de oud-predikant van Onstwedde.

Bovendien is Meiling aanwezig bij de bevestiging van Eilardus Meurs te Oude-Pekela. Verder lees je nog slechts een enkele keer dat een bevestigingspreek door hem aan een ander wordt afgestaan. Ondertussen tikken er wel ruim ééneentwintig van de niet zelden roerige jaren in onze Vaderlandse geschiedenis weg. Onverwacht komt er een einde aan zijn verblijf als hij op 27 januari 1800 op 47-jarige leeftijd overlijdt. Ook zijn lichaam wordt in de kerk begraven. Het is wederom de genoemde dominee van Oude-Pekela die de lijkrede uitspreekt, zoals veel vaker met de tekst uit Psalm 39: 5.

Familie Oomkens

Opnieuw wordt voor verkiezing van de opvolger een achttal namen van predikanten opgesteld. Vier hebben hun eerste ervaringen in het Groningerland opgedaan. Eén te Friesland, nogwel in Witmarssum en de zesde is wederom afkomstig uit Wapserveen. Hoewel we dit vandaag nauwelijks kunnen voorstellen is in veel meer Drentse gemeenten gedurende een groot deel van de achttiende eeuw een rechtzinnig geluid van de kansels verkondigd. Twee van de genomineerden moeten nog met het werk in de kerk beginnen. Beide kandidaten zijn afkomstig uit Oost-Friesland. Voor zover thans te zien, worden ook nu de ogen gevestigd op goede gereformeerde predikanten. Uiteindelijk wordt het Adamus Oomkens, nog juist voor het vertrek van pa naar z'n derde gemeente geboren in de pastorie van Engelbert.

Pa Oomkens was eerder in Wijnjeterp-Duurswoude z'n loopbaan begonnen met een preek over Psalm 51, maar wie hem volgt krijgt de idee dat hij in Zuidhorn maar zeker sedert 1777 in Blijham een verandering in theologisch denken heeft doorgemaakt. Z'n zoon is in 1797 in Engelbert begonnen met in zijn situatie de zeer toepasselijke tekst uit Lukas 4: 16-19. Of het de doorslag heeft gegeven dat zal wel onduidelijk blijven maar deze Oomkens (jr.) moet een gewenst redenaar zijn geweest. Eerder heeft de kerkenraad van Oldenzijl tevergeefs een beroep uitgebracht en eenmaal in Onstwedde verschijnt al vrij snel de kerkenraad van het indertijd zeer orthodoxe Noordlaren op de stoep van de pastorie. Daarbij zie je zijn naam tot 1811 met enige regelmaat op de lijst van een vacante gemeente voorkomen. Ook nog in het reeds genoemde Engelbert, Hoogezand, Middelbert, Termunten-Borgsweer en Blijham. Hij trekt naar Emmen, Midwolda en Ten Boer om daar met een aantal predikanten zijn gaven te doen beluisteren. In Zuidlaren staat hij zelfs als eerste van het zestal. Echter zonder beroep.

Hoe het ook zij, de nieuwe Onstwedder predikant wordt op 5 oktober 1800 door z'n broer Omus Jan uit Oude-Schans (ook al in Engelbert begonnen) bevestigd met de opdracht het werk van een evangelist te doen (2 Timotheus 4: 5b). In de intrededienst wordt Romeinen 1 opgeslagen. Niet het zestiende vers met de hoofdgedachte wordt de tekst, maar het voorafgaande vers, dat ongetwijfeld is aangepast. Het is die dag een echte familieaangelegenheid want het is "den tederlievenden Vader" die de hand van broederschap geeft.

Minzaam en gul

De nieuwe predikant geniet zoveel vertrouwen dat hij al snel wordt afgevaardigd vanuit de classis naar de synode. Behalve voor Noordlaren bedankt hij in 1810 eveneens voor het Oostfriesse Klein-Midlum. Dat moet wel op verzoek van gemeenteleden zijn geweest, want hij verbindt zich naar de gewoonte van die tijd op 14 januari 1810 opnieuw aan zijn gemeente met Lukas 24: 29. Opmerkelijk genoeg breekt er vervolgens een lange tijd aan dat zijn naam nog nauwelijks in de kolommen van het kerknieuws voorkomt. Hij wordt bij herhaling consulent in Ter Apel en bevestigt in die hoedanigheid Everhardus Arnoldus Cappenbergh.

Eerst bij zijn 30-jarig jubileum wordt er vrij uitgebreid bij dit herdenken stil gestaan. De predikant heeft gedurende die tijd 1140 kinderen gedoopt en was getuige van het overlijden van achthonderd personen. Van de lidmaten, die hij heeft opgeleid, zijn er nog tweehonderd in leven. Er zit overigens nogal groei in de zeer uitgestrekte gemeente. Gedurende een periode van zo'n twintig jaar stijgt het aantal leden van 841 naar 1.120 zielen. Dat heeft ook te maken met de vervening die in Stadskanaal wordt ontwikkeld. Een schrijnende tegenstelling op deze groei is de opbrengst van collecten. Veel wordt er niet geofferd. Althans niet voor de collecte voor de noodlijdende personen en kerken. In 1830 blijft de bijdrage op 4,30 gulden steken en de volgende jaren respectievelijk op 3,60 en 3,35. Dat is op een gelijk niveau als de veel kleinere gemeenten van Termunten en Westerlee.

Bij de herdenking van het ambtsjubileum ontvouwt Oomkens op 10 oktober 1830 met Johannes 8: 12 ruimschoots het Evangelie. Drie weken later staat hij aan de wieg van de gemeente die we tegenwoordig nog als Stadskanaal-Noord kennen. Hij mag aldaar de eerste preek in de kerk verzorgen en kiest Psalm 122 vers 1 als uitgangspunt. Als consulent is hij aanwezig wanneer als eerste predikant aldaar een duidelijke vertegenwoordiger van de Groninger Richting wordt aangetrokken. Daarmee is Oomkens' ligging niet verklaard. Maar de latere afgescheidenen verwijten hem wel onrechtzinnigheid.

Het is voor mij nog een vraag of Oomkens bij de negentien predikanten "uit het Provinciaal ressort van Groningen" behoort die zich met ds. Remko Engels uit Nieuwolda verzet tegen vernieuwingen. Het verslag van zijn heengaan op 14 april 1842 geeft ook geen verdere aanwijzingen. Hij wordt daarin geroemd vanwege zijn "minzaamheid, gulheid, opregtheid en ijver in zijn dienstwerk". Bovendien wordt er op gewezen dat hij in zijn laatste jaren "niet meer was wat hij vroeger voor onze gemeente geweest is." Dan worden z'n lichamelijke omstandigheden benoemd, maar je weet het maar nooit wat er precies in wordt aangegeven.

Terug naar Oost-Friesland

Inmiddels is een generatie Onstwedders gedurende het verblijf van enkele predikanten heengegaan. Het is tekenend dat toch wederom voor de opvolging van de overleden voorganger de ogen naar de oosterburen worden gericht. Al staat de orthodoxe ds. J.A. Viëtor uit Wanswerd wel op de eerste plaats van de nominatie, hij wordt meteen gevolgd door twee Oostfriese predikanten. Vervolgens nog drie namen van Groningers en tenslotte twee kandidaten, waarvan sowieso de eerste, W.F. Paehlig, de lessen van de Groninger academie in de praktijk is gaan toepassen. Om dit hier van de preekstoel te weren, gaan de meeste ogen nog niet naar Knap, Sijpkens of Slothouber maar naar ene Henricus Eskelhoff Gravemeijer.

Wederom afkomstig uit een predikantengeslacht van uiteindelijk zes generaties, die tezamen een krappe tweehonderdvijftig jaar de kerk hebben gediend. Eerst vooral in het Oostfriese, hoewel, z'n vader Eskelhoff Carsjen was in het Groninger Visvliet geboren, in de periode waarin diens vader Carsjen Eskelhoff van 1764 tot 1773 deze gemeente heeft gediend. Destijds een zeer orthodoxe plaats waarmee eerder ook de bekende Sicco Tjaden banden had aangelegd.

Vervolgens is het dus de gemeente van Onstwedde die deze familie voor lange tijd naar Holland overhaalt. Op 10 december 1843 volgt de bevestiging en intrede van de 30-jarige. Hij begint met Paulus' woord uit 1 Corinthe 1: 24. "Niet dat wij heerschappij voeren over uw geloof, maar wij zijn medewerkers uwer blijdschap: want gij staat door het geloof". Consulent J. Speckman uit Vlagtwedde, die nota bene ook op de lijst met de kandidaten stond, heeft vooraf gepreikt naar aanleiding van de opdracht: "Predikt het Evangelie alle creaturen." Gravemeijer hoeft niet meer terug. Het afscheid ligt achter de rug. Daarbij heeft hij z'n oud-gemeente met Mozes' laatste woorden opgeroepen de keuze voor het leven te maken. Hervormd Onstwedde heeft negen jaar later ook het nakijken. De kerkenraad van Losdorp kan op z'n overkomst rekenen. De laatste Bijbelwoorden uit Openbaring 22 vers 20 en 21 vormen dan de eerste keer voor hem aanleiding voor de afscheidspraak op 10 augustus 1852.

Door 't oog van de naald

Het klimaat in Hervormd Nederland is ondertussen behoorlijk veranderd. Aan de ene kant staan de Groningers en moderneren. Deze provincie blijkt een enorme voedingsbodem voor hen. Tegenover hen staan de opwekkingspredikers. Hun aantal is zodanig dat zij nimmer alle belangstellende gemeenten kunnen bedienen. Dus is er een grote vraag. Dat zie je ook terug in de vacaturetijd die ruim een jaar aanhoudt. Ondertussen worden er zes beroepen uitgebracht.

Het eerste tiental kandidaten dat wordt opgesteld, blijkt een zeer gemengd gezelschap. Blijkbaar zijn ook hier de meningen verdeeld. De vooraanstaande opwekkingspredikers R.A.B. Sijpkens uit Spijk (Gr.), J.J. Knap uit Heeg, H. van Griethuijsen uit IJlst en ds. A. Molenaar uit Scheveningen staan hoog genoteerd. Evenzeer komen er figuren van de Groninger' richting op voor. Ongetwijfeld heeft de enige kandidaat uit Denthe, E.J.J. Wilmers uit Nijeveen, zich daarbij eveneens meer thuisgevoeld. Wonderlijk is ook de naam van Willem de Vries uit Wedde en wat te denken van kandidaat nummer vier, H.E. Gravemeijer uit Losdorp.

Sijpkens, wederom een domineezoon en ook nog oud-predikant van Elspeet, wordt door de stemgerechtigden voorgedragen. Echter hij bedankt. De tweede keer dat Onstwedde zoiets in driekwart eeuw overkomt. De situatie wordt de volgende ronde nog spannender. Er komt een tweetal met de namen van de nummers twee en drie van de vorige lijst. Dat zijn de genoemde ds. Knap en M.J. Adriani uit Westerlee-Heiligerlee. Beiden verkrijgen evenveel stemmen. Dus moet het lot uitslag brengen. Vandaag denken we dan vaak aan geluk wanneer je langs zo'n weg het beroep verkrijgt, voorheen lees je veel vaker dat dit juist als het meestultieme werd beschouwd. Dat God op die wijze helderheid heeft verschaft. De loting geeft de voorkeur aan laatstgenoemde, in Oude-Pekela geboren en getogen, predikant. Of hij het niet ziet zitten om de rechtzinnige Gravemeijer op te volgen, blijft onbekend. Ook hij bedankt en besluit later naar Slochteren te trekken. Ds. A. Buning uit Ee volgt zelfs tot tweemaal toe dit voorbeeld. Bij het uitbrengen van een vijfde beroep zien de stemgerechtigden behalve de Veluwe predikanten van Putten, Garderen, Harderwijk, Nunspeet ook de bekende H.W. Witteveen van Ermelo op het negental prijken. Zijn buurman N. Osti uit Putten behaalt de meeste stemmen. Maar.... bedankt.

Veel bedankjes

Eerst het zesde beroep heeft meer resultaat. De jonge dominee Wijnand Pollen laat z'n derde gemeente Hattem herderloos achter om de laatste elf jaren in Onstwedde te arbeiden. Pollen, geen zoon van een

dominee, is in 1838 beroepbaar gesteld. Vervolgens moet hij betrekkelijk lang op een beroep wachten. In allerlei uiteenlopende gemeenten werpt hij een hengel uit. Echter steeds zonder succes. Totdat hij in 1842 in het rechtzinnige Elden van start kan. Opmerkelijk van deze man is wel dat wanneer hij drie-en-een-half jaar later in z'n tweede gemeente, het Utrechtse Elst, begint dan gebruikt hij dezelfde tekst voor de intrede. Of er geen tijd is geweest bij alle rompslomp van de verhuizing of juist de tekst uit 1 Johannes 1: 3 zo goed aanslaat, zegt het verhaal niet. Maar als er oud-gemeenteleden aanwezig zijn geweest, zullen ze het wel hebben gedacht: waar hebben we dit eerder gehoord? Het is later bij hem niet meer voorgevallen.

Pollen maakt enige ontwikkeling door. In Elst en later ook in Hattem weet hij al snel beroepen te vergaren uit orthodoxe gemeenten. Onstwedde is daar als derde bij. Op 9 oktober 1853 wordt hij hier door z'n voormalige ambtgenoot J.A. Barbas uit Hattem bevestigd. Zowel dan als in de intrededienst worden alle schijnwerpers op Jezus Christus gevestigd. Pollen doet dit door 1 Corinthhe 2 vers 2 op te slaan. Vier jaar later probeert z'n tweede gemeente Elst hem terug te krijgen. Tevergeefs, ook het beroep vanuit Polsbroek wordt terzijde gelegd.

Na ruim tien jaar in deze voor hem meest noordelijke gemeente te hebben gearbeid overlijdt de 49-jarige predikant op 6 mei 1864 aan de gevolgen van een "inwendige borstziekte". Vier wezen blijven er achter. Consulent P.J. Rogaar uit Nieuw-Stadskanaal (korte tijd later de opvolger van Gravemeijer te **Midwolda**) leidt de volgende zondag de dienst naar aanleiding van Jesaja 40: 1a.

Of genoemde Rogaar Midwolda vacant wil maken om er zelf vervolgens zijn intrek te kunnen nemen blijft in de geschiedboeken onvermeld, het is op z'n minst bijzonder dat de oud-predikant H.E. Gravemeijer bovenaan het achtstal staat. Behalve de buurman uit Vlagtwedde prijken daarop vooral de namen van dominees die de kort tevoren opgerichte Confessionele Vereniging steunen. Nu ook vanuit Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Gravemeijer wordt beroepen en hij komt als enige tot nu toe voor de tweede keer naar deze gemeente. Men mag aannemen dat hij er eerder met zegen heeft gewerkt en mogelijk ook enigszins bevreesd is na de ervaringen van de vorige vacature.

Dezelfde tekst

Op 2 juli 1865 doet hij weer intrede na bevestigd te zijn door de buurman uit Vlagtwedde, G. Borgesius Sikkema. Het is wellicht uniek te noemen dat zowel in de bevestiging- als in de intrededienst dezelfde tekst voor de verkondiging wordt gelezen, te weten Jesaja 55 vers 10 en 11. Of Gravemeijer het geweten heeft en erom gedaan heeft, het verslag laat in ieder geval zien dat het voor de luisteraars geen herhaling van zinnen is geweest.

Dat er in dit deel van Nederland een goed gereformeerd geluid op de preekstoel wordt gebracht, moet ook verder in het land zijn doorgedrongen. In dit tweede verblijf staan er meer kerkenraden te popelen om deze dominee te laten overkomen. Het zijn drie Friese gemeenten, te weten Heeg, Sneek en Oosthem die zich melden. Voorts ook Bunschoten en Hilversum. Zelfs vanuit Gelderland komen ze hiervoor over, uit Bennekom en als eerste in 1870 vanuit Nijkerk. Steeds wijst de dominee de roepstemmen af en al met al maakt hij nog weer ruim twintig jaren alhier door. Het trieste van deze tweede periode is wel dat Gravemeijer in 1878 goed en wel 65 jaar geworden "door zijn lichamelijken toestand" niet meer in staat is om afscheid te nemen. Hij doet dit in een schriftelijk stuk.

Inmiddels zijn de regels met betrekking tot het beroepen van predikanten gewijzigd. Er zijn verkiezingen geweest waarbij de vraag moest worden beantwoord of dit voortaan door de kerkenraad dan wel een kiescollege dient te geschieden. Helaas lezen we over een uitslag in tegenstelling tot die van vele andere gemeenten nimmer in de Kerkelijke Courant. Je mag vermoeden dat Gravemeijer z'n gemeente op het hart heeft gebonden de kerkenraad te mandateren zodat het beroepingswerk in een rustiger vaarwater kan vervolgen.

Zo gaat het ook. De ogen worden eerst op enkele confessionelen in Friesland gericht te weten de 45-jarige N. Warmolts (sr) en J. Noordink. Als derde wordt de door de Doleantie bekend geworden ds. J.J.A. Ploos van Amstel uit Reitsum verzocht over te komen. Vervolgens wordt veel verder, namelijk in Vlaardingen naar een predikant gezocht. Ook deze H.W.A. Verhoeff bedankt. Eerst het vijfde beroep dat bijna een half jaar later wordt uitgebracht levert resultaat op. Het wordt de 28-jarige in Scheemda geboren Ludolf Haan (28). Het was de eerste roepstem in z'n eerste gemeente Hoogblokland. Wellicht komt het ook hem goed uit dicht bij de familie z'n verblijf te kunnen vinden.

Weer domineesoon

Op 22 juni 1879 wordt hij door Hans Ynzo Ynzonides bevestigd met de opdracht “Predik het Woord; houd aan tijdiglijk, ontijdiglijk; wederleg, bestraf, vermaan in alle lankmoedigheid en leer.” (2 Timotheus 4: 2). Haan grijpt wederom naar Paulus’ tweede brief aan Corinthe. Hij kiest de eerste drie verzen uit het vierde hoofdstuk. Zijn bediening alhier zal niet lang aanhouden. Anderhalf jaar later wordt hij vanuit Dalfsen benaderd. Korte tijd later volgen het Friese Ee en Driebergen. Naar deze laatste gemeente besluit de inmiddels zieke predikant af te reizen. Eerst doet hij op 28 augustus 1881 nog een oproep om in Christus te blijven (1 Johannes 2: 28). Het verblijf in z’n derde gemeente zal evenmin lang aanhouden. Na acht maanden overlijdt de jonge predikant.

Dan zijn inmiddels de eerste contacten met de opvolger gelegd. Het is de zojuist genoemde predikant die Haan alhier eerder heeft bevestigd. Deze keer wel weer een domineeszoon, van 36 jaar om precies te zijn. Niets geeft uiting aan een familieband en qua leeftijd verschillende ze ook meerdere jaren van elkaar. Niettemin moeten de twee een goede band met elkaar hebben gehad. Ynzonides was in 1871 in Enter begonnen, heeft ruim twee jaar later het vijfde beroep naar Oudega-Idsega aangenomen. Daar hebben acht kerkenraden zich gemeld alvorens hij in 1876 in Minnertsga begint.

Na deze twee Friese gemeenten zouden er twee in het Groningerland volgen. Ook Wagenborgen deed bij herhaling een poging. Echter tevergeefs. Almkerk en ook weer Enter melden zich. Het vierde beroep naar Onstwedde wordt aangenomen. Niet de in Leiden verkerende Haan maar zijn vriend H. Broekhuizen uit Oosterbierum klimt op 30 oktober 1881 in de bevestigingsdienst op de kansel. Hij vraagt met Handelingen 15 vers 26 aandacht voor de verkiezing en uitzending van apostelen De nieuwe predikant slaat de tweede brief aan de Thessalonicensen open. De verkondiging is naar aanleiding van het eerste vers van het derde hoofdstuk. Beroepen van buiten de provincie Groningen zitten er deze keer niet in. Na eerder voor Tjamsweer en Vriescheloo bedankt te hebben, vertrekt hij in het voorjaar van 1890 naar de "kathedraal" van Stedum. Opmerkelijk is het dat hij ook op de kandidatenlijst van Vlagtwedde voorkomt en het zal niet veel vaker zijn voorgevallen dat van hier naar Musselkanaal moet worden afgereisd ter bevestiging van een nieuwe predikant aldaar.

Drie keer Ho(og)moet

Het eerste beroep is weer raak. Het is uitgebracht op Evert Jan Homoet (40). In de dagen van de Doleantie is hij uit Oldeboorn naar Opheusden gevlucht. De situatie moet bar en boos zijn geweest. Het wonen is er niet veilig meer nadat meerdere ruiten zijn ingegooid. Nou moet Homoet ook een bijzondere persoonlijkheid zijn geweest. Bij de intrede in Opheusden (kort na de Doleantie) geeft hij openlijk te kennen ook daarin te willen meegaan “als de hele gemeente uit het synodaal verband wilde.” Z’n naam wordt ook wel in vacante dolerende gemeenten genoemd.

Dus ook in Onstwedde. Wellicht is het een bijzonder redenaar geweest. Geen van de heren predikanten heeft het voor elkaar gekregen tot drie keer toe naar deze gemeente geroepen te worden, maar hij wel. Voor dertien andere beroepen wordt bedankt, maar niet voor deze Groninger plaats. Minstens zo merkwaardig is het feit dat hij ongetwijfeld ook als enige eveneens later met een beroep door de buurgemeente Musselkanaal wordt benaderd en de kerkenraad van Sellingeren een oogje op hem laat vallen. Verder is het in deze laatste gemeente niet gekomen.

Het is overigens niet onwaarschijnlijk dat de bejaarde oud-voorganger van Onstwedde, Gravemeijer, bij het beroepingswerk opnieuw een vinger in de pap heeft. Zijn zoon, dr. E.C. Gravemeijer, inmiddels predikant in z’n derde gemeente, hetzelfde Oldeboorn, is zeer bevriend met ene Homoet. Van Gravemeijer jr. moet overigens nog worden aangetekend dat hij wellicht als enige tot twee keer toe zelfs op de roepstem vanuit Amsterdam “nee” zegt. Hij mag nog geen twee maanden na het afscheid van Ynzonides, op 18 mei 1890, de bevestiging verrichten. De preek gaat over Markus 16: 15. Aansluitend vraagt Homoet aandacht voor de toch wel bijzondere ongetwijfeld geografisch uitgewerkte tekst uit Zacharia 6: 8: “En Hij riep mij, en sprak tot mij, zeggende: Zie, deze die uitgegaan zijn naar het noorderland, hebben Mijn Geest doen rusten in het noorderland”.

Lang zal het verblijf niet duren. Staphorst doet als eerste gemeente een jaar later een beroep op deze voorganger met een bijzonder uiterlijk en charisma. Hij vertrekt. Op 27 september 1891 volgt het afscheid over vers 21 van de brief van Judas. Zoals gezegd, heeft men blijkbaar nog niet genoeg van deze predikant. Niet velen zullen het beleven dat ze zelfs tot twee keer in een vorige gemeente worden beroepen. Homoet dus wel. Zowel in de vacature na z'n eigen vertrek (in 1892) alsook in de vacature van z'n opvolger (in

1894). De laatste keer zelfs als eerste kandidaat. Uit de 78 beroepen gedurende zijn 28-jarige loopbaan moge blijken dat hij een zeer begeerd voorganger is geweest.

Niet meer naar Friesland

Ook z'n vriend H. Doornveld uit Huizen, die eerder in Staphorst het nodige doormaakte, ziet het hoge noorden niet zitten. Al evenmin de voorgangers van Oldebroek, Hasselt, IJsselmuiden en Kesteren. Opvallend is dat de weg naar Friesland dan niet meer wordt "bewandeld". Eerst het zevende beroep is raak. De 35-jarige Johannes Frederik de Klerk laat z'n spulletjes in Ameide-Tienhoven inpakken en begint alhier de periode in zijn vierde gemeente. Het is ditmaal de orthodoxe dominee van Vriescheloo, A. Jellema, die op 2 oktober 1892 bij de bevestiging de tekst over de apostelen, de profeten, de evangelisten en de herders en leraars (Efeze 4: 11-12) van het stof ontdoet. De nieuwe predikant komt met een heel ander woord: Toen sprak de HEERE tot mij, zeggende: Gijlieden hebt dit gebergte genoeg omgetogen; keert u naar het noorden (Deuteronomium 2: 2-3).

Overigens gaat de tekst bij meer van de twaalf beroepen op. De Klerk gaat in op de meest noordelijke roepstem. Of het aan de wind heeft gelegen, hoe het ook zij, ook hij laat de intredetekst weer snel uit de gedachten wegvallen. Reeds in juli 1894 vertrekt hij weer naar het zuidelijke Rotterdam-Charlois. Zoals geschreven, Homoet bedankt en ook de genoemde dr. E.C. Gravemeijer. Niet minder de eertijds markante confessionele voorman C.J. Leenmans uit Hoogeveen. De dominee van IJsselmuiden, A. Renier, legt de tweede beroepingsbrief opnieuw naast zich neer.

De minder in het beroepingssoog springende Everardus Weidner uit Ochten beslist anders. Deze 39-jarige predikant zal maar liefst ruim dertig jaar van z'n leven alhier werkzaam zijn. Hij verdient derhalve een bredere bespreking. Op 2 juli 1855 wordt hij in Utrecht geboren. Wellicht heeft hij aan de universiteit van de Domstad z'n studie voltooit, immers tegen het einde daarvan wordt hij hulpprediker te De Kaag. Het voorjaar van 1882 zal hij wellicht niet meer zijn vergeten. Hij wordt als kandidaat beroepbaar verklaard.

Periode Weidner

Het wordt dan kiezen tussen Haarlo en Eethen-Drongelen. In eerstgenoemde gemeente begint hij korte tijd later met de indringende woorden uit 2 Corinthhe 5: 11a. Ruim drie jaar later dienen zich gaandeweg vijf gemeenten aan. Hij kiest bescheiden voor het Overijsselse Wilsum. Opnieuw verklaart hij aldaar het Evangelie als kracht van God tot behoud te zullen verkondigen. Reeds anderhalf jaar later, in 1888, wordt er weer aan de pastoriebel gerinkeld. Hij bedankt voor Diemen en vervolgt wederom in een kleine gemeente, de combinatie Altforst-Appeltern.

Aldaar wordt hem opnieuw nauwelijks rust gegund. Twee jaar later volgen beroepen uit Rhenen, Den-Ham (Ov.), Op-en-Neder-Andel en Schoonrewoerd. Stuk voor stuk kerkelijke gemeenten die bij orthodoxen bekend in de oren klinken. Weidner vertrekt uiteindelijk naar Ochten. Voor de tweede keer neemt hij afscheid met de veelvuldige gebruikte woorden uit Handelingen 20: 26-27. Ook in z'n vierde gemeente volgen al snel beroepen. Het is vanuit Sprang. Eerst ruim twee jaren later klopt Onstwedde aan de deur. De afloop is bekend. Op 19 mei 1895 doet hij hier z'n intrede. Niet alleen herdenkt hij alhier op 10 september 1907 zijn 25-jarig ambtsjubileum maar evenzeer in 1920 een even lang verblijf in deze gemeente. De leden zijn voor dit bijzondere jubileum "zooals altijd in grooten getale opgekomen". "Onder het zingen van Psalm 103 vers 1 en 2 beklom de grijze jubilaris den kansel en bepaalde zijn groot en aandachtig gehoor bij 1 Thess. 2: 5. De grondtoon van alles was: God alleen de eer.

Ondertussen is hij de eerste voorganger die op de eerste oktoberzondag van 1912 de klanken van het orgel tijdens de dienst mag aanhoren. Opvallend dat in deze grote kerk niet eerder naar zo'n instrument is omgezien. Een enkele keer reist Weidner af voor de bevestiging van een vriend, zo ook voor die van de zoon van Alteveers' evangelist, namelijk ene W. Lodder te Vroomshoop. Weidner gaat in 1925 met emeritaat. Voor de derde keer komt Handelingen 20 ter sprake. Deze keer alleen vers 26, waarmee hij veel van zijn inzet en verantwoordelijkheid typeert.

Vervolgens bonders

Volgens overlevering moet de "vriendelijke en milde" oud-predikant de gemeente op het hart gebonden een predikant te beroepen, die zich heeft aangesloten bij de Gereformeerde Bond. Alzo geschiedt de resterende jaren. De eerste beroepen op ds. G. van Montfrans uit Sommeldijk en ds. G. Lans uit Ouderkerk aan den IJssel blijven vruchteloos. De derde keer is scheepsrecht. Het is de 32-jarige ds. J.C.

Wolthers uit Sprang die op 6 december 1925 z'n intrede doet. Ruim zes jaar drukt deze wederom geboren Groninger z'n sporen in dit gebied. Z'n derde gemeente wordt Putten.

De beslissing is nauwelijks gevallen of de inspanningen voor een opvolger worden gestart. Ds. W. Deur uit Schoonhoven negeert de roepstem. Nog voor Wolthers' afscheid heeft de 41-jarige mr. A. Luteijn uit Huizen het beroep aangenomen. Hij wordt op 8 mei 1932 door ds. J. Goslinga uit Utrecht bevestigd. De oorlogsjaren maakt hij hier door en eerst in 1947 (na vijftien jaren) besluit hij naar Loenen aan den Vecht af te reizen.

Ook dan wordt het beroepingswerk voortvarend ter hand genomen. De eerste toezegging, aan A.L. van der Smit (34) uit Waspik, wordt aanvaard. Hij doet op 16 november 1947 z'n intrede. In de zomer van 1954 worden zijn bezittingen naar Maarssen verhuisd. Hij had op 20 juni z'n afscheid gepreekt met Paulus' zegenbede uit het laatste vers van 2 Corinthe 13. De wens en of "roep van hogerhand" om naar het noorden te verhuizen is dan weer verminderd. Nog voor het afscheid van Van der Smit hebben reeds vier predikanten, te weten C.J. van den Broek uit Meteren-Est, W.H. van Kooten uit Langerak, A.E. Kolkert uit 's-Gravenmoer en A. Breure uit Zegveld voor een toezegging bedankt. Vervolgens wordt de beroepingsbrief bij ds. B. Eijsinga in Barneveld bezorgd. Eerst het zesde beroep op ds. H.A. van Slooten (35) te Wierden wordt aangenomen.

Op 21 november 1954 doet hij z'n intrede met de laatste woorden uit Jona 2: 9 "Het heil is des HEEREN". Vooraf heeft J. van Wier de bevestiging verricht met 1 Corinthe 3: 11 en 10b (in deze omgekeerde volgorde). Het moet zo druk geweest zijn dat behalve vele staande hoorders ook in "het gebouw Rehoboth velen voor de luidspreker zaten te luisteren." Tijdens de periode Van Slooten maakt de gemeente in de persoon van C. van Schoonhoven uit Barneveld ook kennis met een vicaris. Nauwelijks vier jaren hier werkend, meldt zich meteen de kerkenraad van Sliedrecht met een beroep. Later volgen Ameide-Tienhoven en Oudshoorn.

Meest jonge predikanten

Van Slooten blijft al met al krap zes jaren alvorens de volgende gemeente, het Veluwe Voorthuizen, volgt. In een overvolle kerk vindt op 18 september 1960 het afscheid met de veelvuldig gebruikte woorden van Paulus bij zijn vertrek uit Efeze (Handelingen 20: 32). De eerste poging voor een opvolger slaagt daar de 30-jarige J. van 't Ende uit Noordeloos reeds zeven weken na genoemd afscheid, op 13 november, alhier z'n tweede gemeente binnenstapt. Ds. J.A. de Waard uit Meerkerk preekt in de morgendienst als bevestiger en 's middags wordt het zeventiende vers uit Romeinen 14 belicht. Een kleine zes jaar later vervuult hij deze voor Rijssen. Tevoren heeft hij bedankt voor Huizen en voor Elst (Utr.).

Veel moeite om een opvolger te verkrijgen is opnieuw niet nodig. Ds. J. Broekhuis (33) uit Waverveen, die als vierde na A. van Eijk uit Bergschenhoek, L. van Nieuwpoort uit Uddel en G. Wursten uit Wierden wordt beroepen, doet reeds op 11 september 1966 z'n intrede. Als tekst hiervoor heeft hij Jesaja 57 vers 15 gekozen. Zijn bevestiger, J.H. van de Bank uit Wilnis, bepaalde z'n gehoor bij Exodus 40 vers 7. Wederom zijn het drie gemeenten die hem hier na z'n promotie op de Egyptische godin Renenwetet aan de Rijksuniversiteit te Groningen weten te vinden, namelijk Boven-Hardinxveld, Weesp en Schoonhoven. Deze plaats wordt na zes jaar z'n derde gemeente. In de afscheidsdienst op 13 augustus 1972 roept hij de gemeente op het Evangelie te behouden zoals het door hem is verkondigd (1 Corinthe 15: 1-2). Z'n naam is op een gedenksteen verbonden aan d' Ekkelkaamp.

Voor het eerst in het bonderstijdperk blijkt het dan echt minder gemakkelijk een opvolger te vinden. Er zijn vele reizen nodig en gaat uiteindelijk ruim een jaar mee heen. Acht predikanten ontvangen de beroepingsbrief. Eerst drie toezeggingen aan respectievelijk W. Verboom te Benschop, J. Koolen te Werkendam en G. van den End te Zalk-Veeaten. Vervolgens worden J. Vroegindewey uit Emmeloord, L.G. Zwanenburg uit Huizen, J.T. Cazander uit Middelharnis en J. den Dikken uit Benthuizen met de beroepingsbrief benaderd. De laatste, de inmiddels 46-jarige W.J.C. van Rennes, komt op 26 augustus 1973 uit z'n eerste gemeente Streefkerk over. Hij begint met Petrus' getuigenis uit Handelingen 4 vers 12. Het is z'n vriend A. Tromp uit Nieuw-Stadskanaal die vooraf de bevestigingsdienst leidt met een preek over Hebrëen 13 vers 17. Het eerste beroep dat hij krap vijf jaar later ontvangt, neem hij aan en vertrekt op 30 juli van daar jaar naar Sprang. Hij preekt dan eerst nog verwijzend naar Paulus afscheid te Efeze (Handelingen 20: 32a).

Beroepentijdperk

Na zo'n 250 jaar wordt vervolgens weer een kandidaat in Onstwedde bevestigd. Het is de 26-jarige H.C. Marchand, destijds hulpprediker te Dorkwerd, die als zesde met de roepstem wordt geconfronteerd. Eerder vallen ds. G.J. van Steeg uit Dussen, J. Smit uit Hilversum, J. Ouwendijk uit Besoijen, ds. C. Trouwborst uit Benschop en J.A. van der Velden uit Reeuwijk deze eer te beurt. De bevestiging met wederom een handoplegging volgen op zondag 6 mei 1979. Als eerste beklimt de mentor, dr. C.A. Tukker uit Noordhorn de preekstoel. Hij vraagt aandacht voor de tekst uit 1 Corinthe 15: 10a "Doch door de genade Gods ben ik, wat ik ben.". Aan de handoplegging nemen de predikanten J. van Dijk uit Tange-Alteveer, Van Rennes uit Sprang, J. Enderlé uit Oostwold (Old), W. Verboom uit Waddinxveen, H. de Leede uit Twijzelerheide, I. Hoornaar uit Zijderveld, A. Kastelein uit Nieuw-Stadskanaal en de bevestiger deel.

's Middags volgt de intrede naar aanleiding van 1 Corinthe 15 vers 20: "Maar nu, Christus is opgewekt uit de doden en is de eersteling geworden dergenen die ontslapen zijn." Vier jaar later staan de kerkenraden van Renswoude en Harderwijk op de stoep voor de pastorie. Aan de laatste roepstem wordt gehoor gegeven. De herfstvakantie van 1983 wordt voor de verhuizing aangegrepen. De kerk staat dan in de steigers dus vindt de afscheidsdienst over Hebréeën 12 vers 1 en 2 in de Ekkelkaamp plaats. Na een vervolg in Ermelo keert Marchand uiteindelijk terug in de stad Groningen.

Dan breekt het beroepentijdperk aan. De kerkenraad moet nog vaker en het lijkt ook wel verder op stap alvorens hun nieuwe predikant wordt gevonden. Maar liefst zeven keer gaat er een streep door de beroepingsmissie. Daarvoor worden de dominees H. Harkema in Brakel, G.C. de Jong in Middelharnis, D. Dekker in Dirksland, A. van de Beek in Genemuiden, P.H. van Trigt in Aalst, D.Ph.C. Looijen in Kinderdijk en L. Schaap benaderd. Ondanks dat ze sedert de ingebruikname op 6 april van 1984 hun schare ook in een prachtig gerestaureerde kerk kunnen verwelkomen, bedanken ze voor deze roep uit het Noorden.

27 beroepen bedankt

Bijzonder is dat eerstgenoemde opnieuw wordt benaderd. Die Zeeuwse gewoonte van weleer (soms tot wel drie keer toe) zie je in die dagen weer vaker resultaat scoren. De 37-jarige Harke Harkema uit Brakel antwoordt nu wel instemmend. Het is een inmiddels ruim een eeuw geleden dat de laatste domineeszoon z'n intrede heeft gedaan en allereerst pa op 2 september van laatstgenoemd jaar op de preekstoel verschijnt. Hij opent de Bijbel bij Handelingen 20 vers 28, terwijl z'n zoon in de middag met Spreuken 18 vers 10 de eeuwenoude toren als toevluchtsoord centraal stelt. Als Harke er eenmaal is dan verschijnt deze plaats veelvuldig in het beroepingsnieuws en moet de kerkklok in beweging worden gebracht om elk dankje dichtbij en verderweg bekend te maken. Of het komt vanwege zorgen dat bij een nieuwe vacature nog meer en verder moet worden gereisd, Harkema heeft tot heden het predikantenverloop in Onstwedde doorbroken door tot de dag van heden maar liefst 27 beroepen afwijzend te beantwoorden. Het betreffen in chronologische volgorde in 1988: Hoewelaken, Barneveld en Rijssen; in 1990: Wezep; in 1991: Noordhorn-Saaksum, Apeldoorn (b.w.), Oudewater, Bodegraven en Waddinxveen; in 1992: Reeuwijk, Nunspeet, Kampen en Vriezenveen; in 1993: Veenendaal, Elburg en Hendrik Ido Ambacht; in 1994: Wierden, Delft, Aalburg, Nijkerkerveen en IJsselstein; in 1995: Huizen en Barneveld; in 1997: Capelle aan den IJssel en Genemuiden; in 2001: Baarn (b.w.) en in 2003: OudeTonge.

Naar Middelharnis

Het jaar 2004 zal in de boeken over de kerkgeschiedenis een bijzondere plaats innemen. Eerder hebben de synodes van de Nederlandse Hervormde Kerk in Nederland, de Gereformeerde Kerken in Nederland en van de Evangelische Lutherse kerken besloten om per 1 mei van het genoemde jaar onder de naam Protestantse Kerken in Nederland verder te gaan. Daarbij wordt een nieuwe kerkorde aangenomen. Een groep predikanten en gemeenteleden gaat dit alles een stap te ver. Zij menen dat het een breuk met de de belijdenis van de hervormde kerk inhoudt en besluiten tot de oprichting van de de Hersteld Hervormde Kerk. Vooral op de Veluwe en op het eiland Goeree-Overflakkee besluiten velen de kerk van weleer te verlaten en hun heil bij het nieuwe genootschap te zoeken.. In Middelharnis wordt zelfs een proces over de eigendomsrechten van het kerkgebouw gevoerd. De rechter wijst deze toe aan de PKN-kerkenraad. Wanneer die na een tevergeefs beroep op dominee A. Visser uit Apeldoorn zich in Onstwedde meldt, blijkt Harkema zich geroepen te weten om de periode in het Groninger land te beëindigen en de overstap naar de andere kant van Nederland te maken.

Tijdens de afscheidsdienst wordt de Bijbel opengelegd bij het allerlaatste vers uit Openbaring 22. Bovendien wordt veel teruggezien op de voorbije 22 jaren. Ondertussen hebben een hoorcommissie en de

kerkenraad niet stilgezeten in hun pogingen om een nieuwe predikant voor Onstwedde te verkrijgen. Het is de 44-jarige Floor Maaijen uit Lexmond die nog voor het afscheid wordt benaderd. Echter hij bedankt. Als tweede wordt kandidaat Johan Martin Viergever (48) uit Genemuiden benaderd. Voorheen heeft hij de Christelijke Gereformeerde Kerken van Naarden (1990-95) en Sint Jansklooster (1995-98) gediend. Naderhand is Viergever pastoraal medewerker in hervormd Genemuiden geworden. Sinds 11 maart 2007 wordt van hem verwacht dat hij als predikant van Onstwedde het Evangelie voor de gemeente ontvouwd.